

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧНІВ В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ КЗ БОГОДУХІВСЬКИЙ СНВК

Презентовано модель професійно-трудова реабілітації учнів та шляхи її реалізації в практиці діяльності навчально-виховного комплексу. Представлено результати експериментальної апробації моделі професійно-трудова реабілітації учнів, що дали змогу підтвердити ефективність професійно-трудова реабілітації як освітнього процесу, що забезпечує подолання дезадаптивності дітей із порушеннями розумового розвитку та сприяє їхній подальшій успішній соціалізації.

Ключові слова: професійно-трудова реабілітація, порушення розумового розвитку, навчально-виховний комплекс, соціалізація.

За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, освіта – це процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Враховуючи зазначене, загальну освіту слід розглядати, як таку, що дає знання, прищеплює уміння та навички, потрібні кожній людині у повсякденному житті [1, с.241].

Навчання розумово відсталих дітей вчені розглядають, як основну умову корекції їх розвитку разом з іншими видами діяльності, зокрема працею, а також спілкуванням, що є детермінуючим фактором формування готовності розумово відсталого дитини до соціальної адаптації. Забезпечення здатності розумово відсталого дитини до адаптації у змінених умовах соціального життя є найважливішою метою корекційного виховання, оскільки погіршення адаптаційної поведінки як наслідок субнормального інтелектуального функціонування є основною суттєвою ознакою у сучасних визначеннях розумової відсталості [5].

Виховання дитини у навчальних закладах інтернатного типу – це одна з важливих соціальних проблем. Особливо якщо це стосується спеціального навчального закладу в якому виховуються та здобувають освіту діти з порушеннями інтелекту, в тому числі діти-сиріти та діти позбавлені батьківського піклування. У цьому разі проблема профільного навчання та його організація у спеціальному навчальному закладі для дітей із порушеннями розумового розвитку набуває особливого значення [7].

Багаторічна цілеспрямована робота педагогічного колективу з розвитку та формування особистості школяра з порушенням психофізичного розвитку, його соціально-психологічної реабілітації, трудової адаптації успішної соціалізації в суспільстві сприяла інноваціям та осучасненню традиційних підходів в напрямку здійснення підготовки учнів до самостійного життя.

На нашу думку в умовах школи-інтернату особливого значення набуває цілеспрямована робота педагогічного колективу щодо формування особистості школяра з порушеннями психофізичного розвитку, його соціально-психологічної реабілітації, трудової адаптації, успішної соціалізації в суспільстві, яка відповідає існуючим інноваціям та сприяла осучасненню традиційних підходів у підготовці учнів до самостійного життя. Виходячи із зазначеного було вирішено запровадити експериментальне профільне навчання випускників спеціального навчального закладу для дітей-сиріт на базі школи-інтернату, в якій вони здобували базову освіту.

Отже, на протязі 10 років робота колективу Комунального закладу «Богодухівський спеціальний навчально-виховний комплекс» була підпорядкована реалізації програми науково-педагогічного експерименту «Професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, шляхом організації профільного навчання в умовах навчально-виховного комплексу», який розпочато у 2004 році та завершено у 2015 році. Підставою для початку експерименту є наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 27.12.2004 № 981/71.

Метою експерименту була організація професійно-трудова навчання дітей з інтелектуальними

порушеннями на засадах системної предметно-практичної діяльності у поєднанні з комплексною реабілітацією, формування в учнів мотивації до праці, усвідомленого засвоєння ними знань, вироблення та закріплення професійних умінь і навичок, їх практичного використання.

За гіпотезою дослідно-експериментального дослідження, профільне навчання дітей з інтелектуальними порушеннями на базі спеціального навчально-виховного комплексу з урахуванням індивідуальних особливостей їх психічного розвитку буде сприяти підготовці випускників навчального закладу до самостійного життя у громаді, подальшій соціальної реабілітації.

Сутність нашої науково-дослідної роботи полягала в розробленні науково обґрунтованої моделі професійно-трудової реабілітації, що реалізується в системі профільного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, за сільськогосподарським напрямом на базі навчально-виховного комплексу, як умови оптимальної професійної самореалізації таких дітей, інтеграції їх у суспільство та апробації розробленої моделі в практиці діяльності освітнього закладу зазначеної категорії.

Професійно-технічне навчання забезпечує одержання випускниками свідоцтва про присвоєння робітничої кваліфікації «Плодоовочівник», «Тваринник», «Озеленювач», «Квітникар» та працевлаштування на підприємствах. З 2015 року отримана ліцензія робітничої кваліфікації «Муляр». Професійна підготовка кваліфікованих робітників із заявлених професій забезпечується розробленими навчально-методичними, наочно-дидактичними матеріалами та необхідною матеріально-технічною базою. Авторським колективом Богодухівського СНВК розроблено та апробовано: авторські програми (спецкурс) з взуттєвої справи та швейної справи для 5-9 класів; програму «Соціально-побутове орієнтування» для учнів груп професійно-технічного навчання; програму «Сільськогосподарська праця» для учнів 5-10 класів; програму «Трудове навчання для початкової ланки» (1 – 4 класи); модифікована програма «Квітникарство» (10 клас); посібник з трудового навчання (сільськогосподарська праця) для 7 – 9 класів; посібник «Розмноження овочевих культур»; методичні рекомендації «Трудове виховання як один з основних компонентів формування особистості», «Профорієнтаційна робота» для учнів-випускників школи; довідник «Народознавство у повсякденному житті» та інші [6]. Матеріально-технічна база включає: навчальні кабінети професійно-теоретичної підготовки, лабораторії для практичних занять, навчальне господарство (поля, ферма, теплиці, сад).

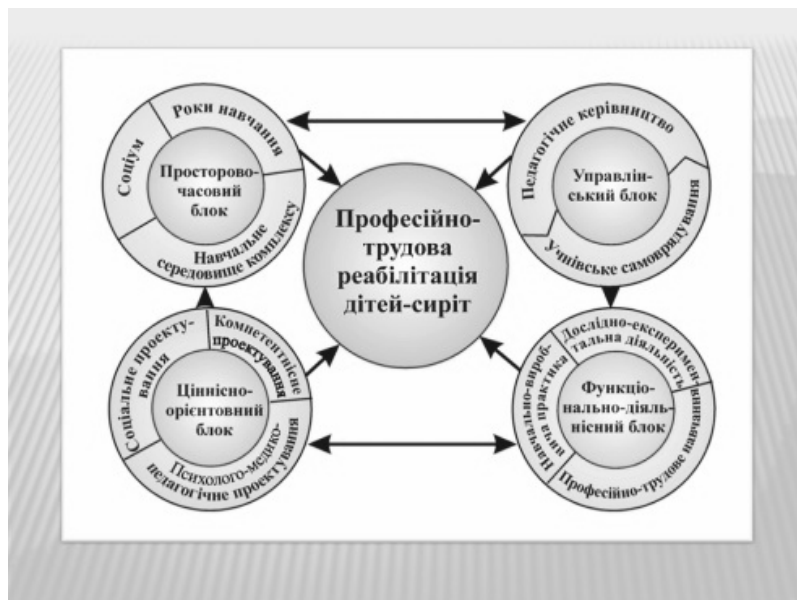

Рисунок 1 Модель професійно-трудової реабілітації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Методичною основою професійно-трудової реабілітації є інтеграція принципів, методів, засобів та індивідуальних форм виховної роботи, психологічної підтримки та соціального супроводу є підґрунтя до розроблення та запровадження в практику діяльності навчально-виховного комплексу інноваційних

форм професійно-трудової реабілітації, що й відображено в моделі професійно-трудової реабілітації (рис.1).

Структурно модель представлена інтегративними за діяльністю спрямованістю межами що є змістовними напрямками діяльності навчально-виховного комплексу. Такими межами, відповідно до специфіки контингенту дітей, що перебувають у комплексі, специфіки їхнього психофізичного розвитку та ускладненої соціальної ситуації розвитку (відсутності родинного виховання) є простово-часовий, управлінський, ціннісно-орієнтований та функціонально-діяльнісний блоки. В свою чергу блоки диференціювалися за підструктивними напрямками, що визначали складнодіференційований характер професійно-трудової реабілітації та підвищення ефективності використання у відношенні до кожного конкретного учня комплексу [2, с.41].

Змістовним наповненням функціонально-діялісного блоку є навчально-виробнича практика та професійно-трудове навчання.

Професійно-трудове навчання в умовах навчально-виховного комплексу розпочинається вже з перших днів перебування учня в комплексі. Першочергово учнів привчають до праці шляхом виконання ними, від простого до складного, відповідно до віку, трудової діяльності на закріплених територіях. Поряд з практичною діяльністю з учнями проводиться низка профорієнтаційних заходів, зокрема: бесіди, виховні години, практичні заняття, які також проводяться спільно з районним центром зайнятості. Формування уявлення у вихованців про багатогранність професій та пропагування цінностей професій сільськогосподарської направленості, сприяння їхньому емоційно-ціннісному ставленню до життя через професійну діяльність спрямовано на формування життєвої та професійно-трудової компетентності цих дітей уже в системі навчально-виховного комплексу.

Навчально-виробнича практика виконує функцію закріплення теоретичних знань учнів та сприяє набуттю ними практичних професійних навичок. Здебільшого основними формами цього виду навчально-практичної діяльності було обрано проведення індивідуальних занять та уроків виробничого навчання і проходження учнями виробничої практики на створених робочих місцях у власному навчальному господарстві. База власного господарства навчально-виховного комплексу включає: поля, ферму, сад та теплиці (де учні вчаться вирощувати квіти, розсаду овочів, саджанці плодкових кущів та дерев; доглядати за тваринами).

Змістовне наповнення просторово-часового блоку визначається навчальним середовищем, його взаємообумовленістю з тривалістю навчання в комплексі та специфікою соціокультурного та спеціального освітнього середовища в якому відбувалося становлення особистості дитини.

Поряд з навчально-виховною діяльністю та професійною підготовкою вагомим значення у формуванні усвідомленої соціальної поведінки набуває проходження учнями індивідуальної виробничої практики на базі власного навчального господарства з самостійним перебуванням в однокімнатній квартирі, що розташована на території закладу. Квартира, в якій троє учнів протягом місяця під соціальним супроводом педагогів самостійно проживають і працюють робітниками на підсобному господарстві. У квартирі створено незалежні житлово-побутові умови для самостійного проживання учнів. Педагогічний супровід здійснюється шляхом контролю за виконаннями учнями режиму трудового дня, умов їхнього проживання, організації харчування та проведення вільного від роботи часу, надання необхідної консультаційної допомоги вихованцям з мінімальним втручанням в самостійне життя вихованців.

Встановлено, що незалежне проживання дає змогу учням-випускникам відчувати себе дорослими людьми, навчитися розпоряджатися коштами, робити закупівлю продуктів та готувати їжу, тримати в належному стані житло, самому себе обслуговувати. Після проходження практики незалежного проживання, здійснюється анкетування учнів за результатами якого виявляється готовність вихованців до самостійного життя. Досвід, який отримують учні під час незалежного проживання, формує усвідомлення соціальної поведінки, адаптує учнів навчально-виховного комплексу до спілкування в соціокультурному середовищі, орієнтування в незнайомих та громадських місцях.

Змістовним наповненням ціннісно-орієнтованого блоку виступило соціальне, компетентнісне та

психолого-педагогічне проектування. Так, сутність соціального проектування визначається шляхом формування в учнів усвідомлення призначення праці та розвиток навичок з організації власного дозвілля та спілкування. Практика навчання вихованців навичкам конкретної роботи краще безпосередньо реалізується у професійно-виробничій діяльності: вирощування різноманітних культур, догляд за посівами, при збиранні врожаю, роботі на фермах, при створенні власноруч матеріальних цінностей.

Також інтеграція соціокультурного та спеціального освітнього середовища забезпечується організацією змістовного дозвілля, а саме екскурсіями (поїздки до театрів, кінотеатрів, музеїв, на виробництва та підприємства, у торгові центри); участю у спортивних змаганнях на батьківщині та за кордоном (Туреччина, Польща, Італія, Китай, Югославія).

Компетентісне проектування спрямоване на забезпечення формування у вихованців здатностей приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях діяльності, здатностей вирішувати конфлікти, здатності швидко і правильно передавати інформацію.

Психолого-медико-педагогічне проектування забезпечується діяльністю шкільної психолого-медико-педагогічної комісії, призначення якої у вивченні психофізичних та особистісних особливостей учнів, визначенні найбільш адекватного профілю навчання й комплектування навчальних груп; у систематичному проведенні обстежень профілактичних заходів з учнями, які мають порушення поведінки; у вивченні учнів, які вступають до навчально-виховного комплексу.

Змістове наповнення управлінського блоку забезпечується педагогічним керівництвом та учнівським самоврядуванням. Управлінська діяльність учнівським колективом здійснюється педагогами за допомогою збору та аналізу інформації про учнівський колектив; планування й організації впливів метою яких є його удосконалення й оптимальний вплив на їхню особистість; контролю і корекції, спрямованих на альтернативний розвиток колективу і кожного учня шляхом використання методики вивчення колективу з оцінки та обрання ефективних засобів педагогічного впливу на навчальні, виховні, трудові, професійні та виробничі ситуації.

Навчальний заклад намагається керуватися інтересами й потребами дітей, які там не лише вчать, а й живуть повноцінним і духовним життям. Вже багато років поспіль в нашій школі існує дитяча організація «Сузір'я». І саме через шкільне самоврядування відбувається процес підготовки майбутніх активних громадян нашої держави, із глибоко усвідомленою життєвою позицією, почуттям національної самосвідомості, які б змогли розв'язувати щоденні завдання, приймати власні рішення.

В ході професійно-трудої реабілітації соціально-психологічна служба супроводжує всі ланки навчально-виховного процесу. Висока ефективність системи психолого-педагогічного супроводу професійно-технічного навчання також доведена експериментально. Забезпечення якісного психологічного супроводу процесу навчання учнів, підбір методик профільного навчання та особистісно-орієнтованої професійної орієнтації, науково-методичне і практичне забезпечення корекційно-розвивальної роботи, супровід орієнтації виховної роботи на соціально-психологічну профілактику негативних явищ в учнівському середовищі, превентивну освіту, здійснення соціально-педагогічної реабілітації учнів, які перебували у складних життєвих обставинах прискорює процес реабілітації вихованців навчально-виховного комплексу.

Усі випускники працевлаштовані на підприємствах і організаціях Харківської області та м. Харкова і забезпечені житлом.

Комплекс заходів щодо соціально-трудої реабілітації забезпечує конкурентоспроможність дітей з вадами розумового розвитку на ринку праці, їх працевлаштування у звичайних виробничих умовах та успішної соціалізації у суспільстві.

Спільна роботи школи і підприємства сприяє професійній підготовці учнів до подальшого трудового життя у вже знайомому колективі.

Соціально-психологічною службою закладу проведено моніторинг адаптації та соціалізації випускників минулих років, за результатами якого встановлено, що 87% випускників успішно адаптувалися в самостійному житті, створили сім'ї, забезпечені роботою.

Ці результати підтверджують ефективність роботи колективу у професійно-трудої реабілітації вихованців та соціалізації дитини з інтелектуальними порушеннями.

Представлені результати розв'язання проблеми становлення особистості розумово відсталого дитини, її адаптації та соціалізації шляхом розроблення та апробації на практиці діяльності навчально-виховного комплексу моделі професійно-трудої реабілітації дали можливість визначити, що професійно-трудова реабілітація є узгодженою системою діяльності освітньої установи, навчально-виховного, трудового та професійного процесів, що забезпечують становлення особистості такої дитини та формування в неї адаптивності як особистісної властивості.

Використана література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко.- К.: «Либідь», 1997.- С.241-242.
2. Макачук Н.О., Хованова О.А. Методичні основи професійно-трудої реабілітації дітей із порушеннями розумового розвитку / Н.О.Макачук, О.А.Хованова // Особлива дитина: навчання і виховання, 2014 - №1. - С.38-47.
3. Мерсіянова Г.М. Корекційна спрямованість трудової підготовки дітей з недоліками розумового розвитку / Г.М. Мерсіянова, О.П. Хохліна // Педагогіка і психологія. – 1994. – Вип.2. – С.77–84.
4. Покась В.П. Соціально-педагогічні умови оновлення змісту освіти і соціалізації вихованців інтернатних закладів / В.П. Покась / Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 6 : збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. - С. 207-213. – <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1581>
5. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка / Віктор Миколайович Синьов. – К., 2007. – Ч.1. – 241с.
6. Тарасенко В.М. Проблеми трудової підготовки до сільськогосподарської праці розумово відсталих учнів / В.М.Тарасенко // Студентська наука – 2014. Збірник студентських наукових статей з проблем педагогіки і психології: у 2 т., Т2.- Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. – С.131-134.
7. Хованова О.А., Гарбуз О.В. Профільне навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку як педагогічна проблема / О.А.Хованова, О.В.Гарбуз // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. – № 8. – С.319-325.
8. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні умови забезпечення корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку / О.П. Хохліна // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С.25-31.

References

1. Goncharenko S.U. Ukrain's'kij pedagogichnij slovník / Semen Ustimovich Goncharenko.- K.: «Libid'», 1997.- S.241-242.
2. Makarchuk N.O., Hovanova O.A. Metodichni osnovi profesijno-trudovoi rehabilitacii ditej iz porushennjami rozumovogo rozvitku / N.O.Makarchuk, O.A.Hovanova // Osobлива ditina: navchannja i vihovannja, 2014 - №1. - S.38-47.
3. Mersijanova G.M. Korekcijsna sprjamovanist' trudovoi pidgotovki ditej z nedolikami rozumovogo rozvitku / G.M. Mersijanova, O.P. Hohlina // Pedagogika i psihologija. – 1994. – Vip.2. – S.77–84.
4. Pokas' V.P. Social'no-pedagogichni umovi onovlennja zmistu osviti i socializacii vihovanciv internatnih zakladiv / V.P. Pokas' / Mizhnarodnij naukovij forum: sociologija, psihologija, pedagogika, menedzhment. – Vip. 6 : zbimik naukovih prac'. – Kii'v: Vid-vo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2011. - S. 207-213. – <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1581>
5. Sin'ov V.M. Korekcijsna psihopedagogika. Oligofrenopedagogika / Viktor Mikolajovich Sin'ov. – K., 2007. – Ch.1. – 241s.
6. Tarasenko V.M. Problemi trudovoi pidgotovki do sil's'kogospodars'koj praci rozumovo vidstalih uchniv / V.M.Tarasenko // Students'ka nauka – 2014. Zbimik students'kih naukovih statej z problem pedagogiki i psihologii: u 2 t., T2.- Sumi: SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2014. – S.131-134.
7. Hovanova O.A., Garbuz O.V. Profil'ne navchannja ditej-sirit ta ditej, pozbavlenih bat'kivs'kogo pikluvannja, jaki potrebujut' korekcii rozumovogo rozvitku jak pedagogichna problema / O.A.Hovanova, O.V.Garbuz // Pedagogichni nauki : teorija, istorija, innovacijni tehnologii : nauk. zhurnal. – Sumi : SumDPU im. A.S. Makarenka, 2014. – № 8. – S.319-325.
8. Hohlina O.P. Psihologo-pedagogichni umovi zabezpečennja korekcijsnoї sprjamovanosti trudovogo navchannja uchniv z vadami rozumovogo rozvitku / O.P. Hohlina // Defektologija. – 2000. – № 3. – S.25-31.

Хованова О.А., Хирна Т.К. Модель професійно-трудої реабілітації учеників в практиці діяльності КЗ Богодухівський СШ.

Представлена модель професійно-трудої реабілітації учасників і шляхи її реалізації в практиці діяльності навчально-виховного комплексу. Представлені результати експериментальної апробації моделі професійно-трудої реабілітації учасників, дали можливість підтвердити ефективність професійно-трудої реабілітації як освітнього процесу, що забезпечує подолання дезадаптивності дітей з порушеннями умовного розвитку і сприяє їх подальшій успішній соціалізації.

Ключевые слова: професійно-трудова реабілітація, порушення умовного розвитку, навчально-виховний комплекс, соціалізація.

Hovanova O.A., Hirna T.K. The employment model of vocational rehabilitation students in the practice of the KU Bogodukhov SNVC

The presented model of vocational rehabilitation students and ways of its realization in the practice of the educational complex. The results of experimental approbation of the model of professional-labour rehabilitation students were given the

opportunity to confirm the effectiveness of vocational rehabilitation as an educational process that ensures overcoming desadaptive of children with disorders of mental development and contributes to their further successful socialization.

Keywords: vocational rehabilitation, impaired intellectual development, the educational complex, socialization.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. н., акад. Бондар В.І.

УДК: 376.1-056.37:376.016:62/64

Чеботарьова О.В.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті представлено основні теоретичні засади, які є визначальними при розробці змісту трудового навчання освітньої галузі «Технології» для розумово відсталих учнів основної ланки спеціальної школи. Обґрунтовано необхідність визначення методичних основ професійно-трудового навчання розумово відсталих школярів та розроблення відповідного програмно-методичного забезпечення трудового навчання в спеціальних закладах для дітей з порушеннями розумового розвитку як важливої умови успішної соціалізації учнів. Розкриваються особливості програмного забезпечення трудового навчання школярів 5-7 класів з розумовою відсталістю. Підкреслюється важливість використання педагогами базового компоненту змісту та варіативних модулів у процесі професійно-трудового навчання в основній ланці спеціальної школи.

Ключові слова: соціалізація, трудова підготовка, школярі із порушеннями розумового розвитку, професійно-трудове навчання, основна ланка спеціальної школи.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закон України «Про освіту» визначають пріоритетні завдання і цілі сучасної освіти дітей відповідно до вимог сьогодення. Пріоритетами державної політики в розвитку шкільної освіти є особистісно орієнтований і компетентнісний підходи до навчання, формування у дітей гуманістичних цінностей; оновлення змісту та освітніх технологій, орієнтація на формування життєвої компетентності дитини з метою ефективної соціалізації в умовах ринкової економіки.

Процес соціалізації школярів з розумовою відсталістю передбачає успішну підготовку їх до самостійного життя, посиленої діяльності та участі в суспільному житті, їхньому самовизначенні. Саме такі завдання постають перед спеціальними закладами, де навчаються та виховуються, отримують професійно-трудові знання та навички діти з порушеннями розумового розвитку (розумовою відсталістю).

Сучасна система шкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, – з порушеннями розумового розвитку, включає в себе базові компоненти загальноосвітньої системи навчання та зміст корекційно-виховного процесу, в якому пріоритетним є розвиток особистості школяра, формування у нього життєвої компетентності, соціально-побутової адаптації, які сприяють ефективній інтеграції та соціалізації дітей у суспільство.

Важливим фактором забезпечення процесу соціалізації школярів в освітньому закладі є створення сприятливих умов для отримання комплексного психолого-медико-педагогічного супроводу дітей, який забезпечує розвиток їхнього особистісного потенціалу та соціальної адаптації.

Особливу увагу вчених і практиків привертає проблема професійно-трудового навчання, реабілітації, інтеграції в суспільство дітей з порушеннями розумового розвитку, які мають різний ступінь ураження інтелектуальної сфери.

Складний і поліморфний характер порушень психофізичного розвитку у школярів з розумовою відсталістю ускладнює процеси їхнього професійно-трудового навчання, виховання та реабілітації (В. Бондар, Г. Дульнев, В. Карвяліс, Г. Мерсіянова, С. Мирський, М. Супрун, К. Турчинська, О. Хохліна та ін.).

Слід зазначити, що в Україні в останнє десятиліття проведено низку психолого-педагогічних